

ลักษณะเฉพาะของวงปี่จุม : ช่างปี่ ช่างซอ และสล่าปี่เมืองลำพูน

The Characteristic in Pee Jum Ensemble

: Musician, Vocalist and Musical Making on Lumphun Province

นิตยา อุตระธานี¹, มนัส แก้วบุชา²

Nittaya Auttarathani, Manus Kaewbucha

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องคุณลักษณะเฉพาะวงปี่จุม ช่างปี่ ช่างซอและสล่าปี่เมืองลำพูน มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ 1. เพื่อศึกษาภูมิสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวเมืองลำพูน 2. เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของวงปี่จุมและบริบททางวัฒนธรรมดนตรีของเมืองลำพูน 3. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพและระบบเสียงปี่จุมของสล่าปี่เมืองลำพูน การวิจัยครั้งนี้ได้สำรวจบันทึก จำแนก วิเคราะห์จากวงปี่จุมทั้งสองคณะได้แก่ คณะร่วมมิตรสามัคคี ที่บ้านปางสำน ตำบลดงดำ อำเภอถ้ำและคณะลูกแม่ลีสามัคคี บ้านทุ่งข้าวหาง อำเภอทุ่งหัวช้าง ซึ่งนำระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย คือหลักการบริหารมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ มาประยุกต์ใช้กับผลการวิจัย ผลการวิจัยสรุปว่าภูมิสังคมและวัฒนธรรมการดนตรีเมืองลำพูนพบว่า เมืองลำพูนเป็นเมืองเก่ายุคทวารวดี มีเมืองหริภุญไชยเป็นราชธานี ซึ่งปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี วิถีชีวิตการอยู่อาศัยเป็นแบบเรียบง่ายมีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด ในภาคเหนือตอนบน มีความแข็งแกร่งทางด้านวัฒนธรรม ดนตรีพื้นเมืองของล้านนามีลักษณะเป็นดนตรีแบบพื้นถิ่นที่ประกอบด้วยท่วงทำนองและการขับร้องอย่างมีเอกลักษณ์แบบพื้นเมืองเหนือ เครื่องดนตรีของล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นมักทำกันเองแบบง่ายๆ โดยผู้เล่น เพื่อทำให้เกิดเสียงและใช้ในการบรรเลงร่วมกันในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสังคม ผู้วิจัยสำรวจวงปี่จุมคณะร่วมมิตรสามัคคี ที่บ้านปางสำน ตำบลดงดำ อำเภอถ้ำและคณะลูกแม่ลีสามัคคี บ้านทุ่งข้าวหาง อำเภอทุ่งหัวช้าง พบว่าทั้งสองคณะมีเพลงที่เป็นของแท้ดั้งเดิมคือ 1) เพลงตั้งเสียงใหม่ มี 10 ท่อน พร้อมคำร้องที่มีเนื้อหาเป็นบทปฐมฤกษ์ 2) เพลงจะปุม มี 2 ท่อน พร้อมคำร้องที่เป็นนิทาน เล่าเรื่อง 3) เพลงละหม้าย มี 2 ท่อน พร้อมคำร้องที่เป็นนิทานและเรื่องเล่าที่ครึกครื้นสนุกสนาน 4) เพลงอ้อ มีท่อนเดียว คำร้องเป็นบทอาลา ส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบเพลงได้บันทึกโน้ตไทย ประกอบด้วย 3 เล่ม คือ ปี่กลาง ปี่ก้อย ปี่เล็กและซิ่ง ไม่มีกลองเมืองกำกับจังหวะ คณะร่วมมิตรสามัคคีขับซอโดย แม่บัวผัน ทิวทัศน์ ส่วนคณะลูกแม่ลีสามัคคีขับซอโดย แม่ปราณี จันตะ ส่วนสล่าทำปี่พบเพียงคณะเดียวคือคณะร่วมมิตรสามัคคี ประดิษฐ์โดยพ่อสมฤทธิ์ เป้งตอย ซึ่งมีแนวตั้งเสียงที่เก่าแก่คือ ปี่ก้อยมีฐานเสียงซอลต่ำ-ซอลสูง ปรากฏระยะขีตที่ 1-2 และ 6-7 ปี่กลางมีฐานเสียง โดต่ำ-โดสูง ปรากฏระยะขีตที่ 4-5 ปี่เล็ก

¹นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

²อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

มีฐานเสียง โดต่ำ-โดสูง ปรากฏระยะซิดที่ 1-2 ตามลำดับ ชาวบ้านยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ไม่ค่อยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่มากนัก จึงเป็นเหตุผลให้วงปี่จุ่มในจังหวัดลำพูนมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เป็นของดั้งเดิมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ยังคงรักษาบทบาทหน้าที่ในการให้ความบันเทิงและเผยแพร่โดยการให้ความรู้แก่ชุมชนต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: ปี่จุ่ม / ช่างปี่ / ช่างซอ / สล่าปี่

Abstract

The important purpose of the characteristic of PEE JUM ensemble : musician, vocalist and musical making on Lamphun province research had 3 objects, as follows, 1) to study the socio-cultural background and lifestyle of Lamphun's people 2) to study the characteristics of PEE JUM ensemble and their music cultural contexts. 3) to analyze the characteristics and sound system of the instrument. This research was carried out to survey, recording, classifieds and analyzing the data from the Ruammit Samakkee band, Dong-Dam sub-district, Li district, and Look Mae Li Samakkee band, Thung Kaw Hang sub-district, Thung Hua Chang district. The research methodology was applied from these theorise, Heritage Quality concept from the Fine Arts Department, Authenticity and Rarity Value from Nara Documents, Knowledge Management, Value from Nara Documents, Knowledge Management, and Cultural Significances Values.

The study indicated indicated that Lamphun is an ancient city of the Dvaravati period, and the capital is Haripunchai, as archaeological evidence. Both PEE JUM bands of this research had the authenticity and rarity music as follows, 1) 10 parts with welcome lyrics of Tang Chiangmai song 2) 2 parts with tale and telling stoly lyrics of Japu song 3) 2 parts with fanny tale and telling story lyrics of Lamai song ang 4) a part with farewell Lyric of Auh song. The instruments of PEE JUM band consisted Pee Klang, Pee Koi, Pee Lek and Seung, without folk drums. Mae Buaphan Thiwongsa was a vocalist. Somlit Pengdoi was a musician and expert musical making. The traditional sound of Pee Jum divided into low-high G Close distance 1-2 and 6-7 of Pee Koi, low-high C Close distance 4-5 of Pee Klang and low-high C Close distance 1-2 of Pee Lek.

Keywords: Pi Chum; Chang Pi; Chang Saw; Sala Pi

บทนำ

ล้านนา คือดินแดนที่อยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ปัจจุบันประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่านและแม่ฮ่องสอน ดินแดนแห่งนี้มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรมการดนตรีและนาฏศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์ของตน สังเกตได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถตามวัดต่างๆ ประเพณีปีใหม่เมือง (สงกรานต์) มหรสพ การละเล่น การดนตรี ดนตรีพื้นเมืองล้านนานั้น มีการบูรณาการทางดนตรีได้อย่างไพเราะและสะท้อนความเป็นตัวตนของชาวล้านนาได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการชอประกอบวงดนตรีพื้นเมือง

วงปี่จุม เป็นการประสมเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าของภาคเหนือ คำว่า “จุม” เป็นภาษาล้านนา หมายถึงการชุมนุมหรือการประชุมกัน ดังนั้น ปี่จุม จึงหมายถึง การนำปี่หลายๆ เล่มนำมาเป่ารวมกัน ในจังหวัดลำพูน วงปี่จุมซึ่งประกอบด้วยช่างชอ ช่างปี่ ล้วนได้รับความสนใจและนำไปประเลงประกอบพิธีกรรมงานบุญประเพณีและเทศกาลเสมอ

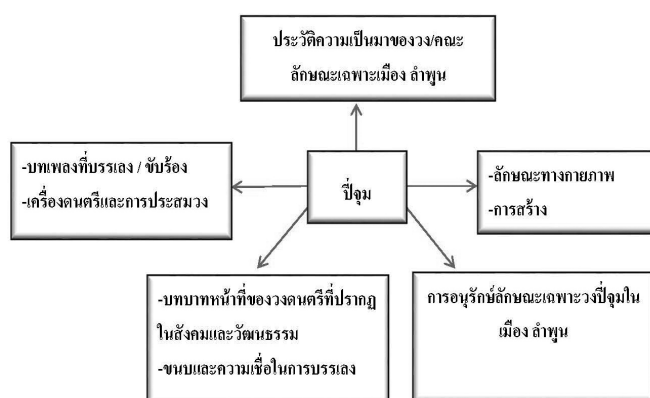
ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาวงปี่จุมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดลำพูน ศึกษาการบรรเลงของวงปี่จุมในเพลงไหว้ครู เพลงเกริ่นนำ เพลงดำเนินเรื่อง เพลงอำลา เพลงอวยพร ซึ่งเป็นเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำพูน และมีความโดดเด่นในเรื่องของท่วงทำนองเป็นอย่างมาก และเพื่อศึกษาจังหวะหน้าทับเพลง กลเม็ดเด็ดพราย วิธีการยกครู (ไหว้ครู) กระบวนการบรรเลงปี่จุม ซึ่งจะได้ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมจากคณะปี่จุม บุคคลที่มีชื่อเสียง มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภูมิสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวลำพูน
2. เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะของวงปี่จุมและบริบททางวัฒนธรรมดนตรีของเมืองลำพูน
3. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพและระบบเสียงปี่จุมของสล่าปี่เมืองลำพูน

กรอบแนวคิดและแนวทางการรวบรวมข้อมูล

ภาพที่ 1 แนวคิดและแนวทางการรวบรวมข้อมูล

ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาเรื่องลักษณะเฉพาะของวงปี่จุม : ช่างปี ช่างซอ และสล่าปีเมืองลำพูน จะทำการศึกษาความดั้งเดิมของวงปี่จุม ประกอบด้วยการอ้างราคาคุณค่าด้านต่างๆ คุณลักษณะทางวัฒนธรรมเมืองลี้และทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ลักษณะเฉพาะกายภาพเครื่องดนตรี เพลง ช่างซอ ช่างปี สล่าปีของวงปี่จุมโดยใช้แนวทางการจัดเก็บข้อมูลของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

ขอบเขตการวิจัย

ด้านเนื้อหา

1. ศึกษาคุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของอำเภอลี้ และอำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน
2. ศึกษาลักษณะเฉพาะของวงปี่จุม ทางเพลงของช่างปี ช่างซอเมืองลี้และทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน
3. ศึกษาวิถีกระบวนการสร้างปี่จุมของสล่าปีเมืองลี้และทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน
4. ศึกษาบทบาทหน้าที่ของวงปี่จุมและบริบททางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชน

ด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดขอบเขตพื้นที่ คือ วงปี่จุมเมืองลี้และทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน

นิยามศัพท์เฉพาะ

* ภูมิปัญญา หมายถึง ความคิด ความสามารถ ที่เกิดจากประสบการณ์ในการดำรงชีวิต การประดิษฐ์คิดค้น เทคนิควิธีการเฉพาะที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นเทคนิคที่เป็นเอกลักษณ์ กลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สืบสานกันมายาวนาน

* ปี่จุม หมายถึง เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่มีลิ้น ที่ใช้ประกอบกับซอพื้นเมือง หรือการขับเพลงปฏิบัติของชาวล้านนาในภาคเหนือตอนบน

* ความเชื่อมโยง หมายถึง การบรรเลงทางปี่จุมในจังหวัดลำปาง ลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการบรรเลงในทิศทางเดียวกัน ไม่มีการแบ่งเขตตามวัฒนธรรมจังหวัด

* คุณลักษณะทางวัฒนธรรม หมายถึงแบบแผน แนวทางการศึกษา รวบรวม วิเคราะห์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นกฎบัตรนานาชาติที่ไอโคโมสประเทศไทย หรือคณะกรรมการองค์การวิชาชีพด้านมรดกวัฒนธรรมระหว่างชาติ บัญญัติไว้ประกอบด้วย

- 1) ด้านประวัติพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
- 2) ภูมิสังคมวัฒนธรรม
- 3) วิชาการทางศิลปการแสดง ดนตรี
- 4) คุณค่าด้านความงามของดนตรี
- 5) ความเชื่อมโยง ซึ่งกรมศิลปากร กรมส่งเสริมวัฒนธรรม สมาคมสถาปนิกสยามใช้เป็นแนวทางเดียวกัน

* ลักษณะเฉพาะทางดนตรี หมายถึง ศึกษาลักษณะเฉพาะทางดนตรีที่โดดเด่นได้แก่ โครงสร้างเพลง ช่างปี ช่างซอ สล่าปี กายภาพ ระบบเสียงปี่จุม

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์ มุขปาฐะ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ข้อมูลเอกสาร ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีเรื่องมรดกภูมิปัญญา โดยใช้หลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ (Heritage Quality) ของศิลปากร และกรอบพิจารณาด้านความเป็นของแท้ดั้งเดิม หายาก และบริบททางวัฒนธรรม (Authenticity and Rarity Value) จาก Nara Documents ปรับประยุกต์ใช้โดย ดร.มนัส แก้วบุชา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสำหรับการวิจัย วิเคราะห์ และตอบปัญหาของการวิจัยตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

ข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. กำหนดพื้นที่ศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่อ. ลี้ อ.ทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน
2. กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น คณะซอที่ได้รับค่านิยมของจังหวัดลำพูน ช่างปีผู้มีความรู้ความสามารถด้านการทำปี่จุม ช่างซอผู้มีเทคนิคไหวพริบและความสามารถในการซอ วิธีการบรรเลง ระดับเสียงเครื่องดนตรีปี่จุม
3. เตรียมแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม สำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ ช่างซอ ช่างปี สล่าปี นักวิชาการที่มีความรู้
4. ลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อเก็บข้อมูล โดยใช้การบันทึก สัมภาษณ์ พุดคุย และสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย

1. ลักษณะภูมิสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวเมืองลำพูน

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ศูนย์กลางของจังหวัดอันได้แก่ อำเภอเมืองลำพูน มีความสำคัญมาแต่ครั้งอดีตคือเป็นที่ตั้งเมืองเก่า ซึ่งเมืองหริภุญไชยเป็นราชธานีแห่งแรกก่อนอาณาจักรล้านนา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ในเอกสาร ตำนานและการพบร่องรอยของเมืองเก่า ผู้วิจัยพบว่าตำนานเมืองหริภุญไชยนี้มีการบันทึกไว้ทั้งที่เป็นเอกสารและการเล่าขานสืบต่อกันมาอย่างหลากหลาย จากการศึกษาพบตำนานสำคัญ อาทิ ตำนานมูลศาสนา ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีศพงศาวดารเมืองหริภุญไชย และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

การศึกษาเรื่องลักษณะเฉพาะของวงปี่จุม : ช่างปี ช่างซอ และสล่าปีเมืองลำพูน ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาตามภูมิภานาของครู สล่าปี่จุม ได้แก่ อำเภอลี้และอำเภอทุ่งหัวช้าง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาท้องถิ่นเขียนเป็นอักษรล้านนาไทยกล่าวว่า ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชาวไทยที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาและสิบสองจุไทย ถูกชาวไทยใหญ่รุกรานจึงได้ถอยร่นลงมาจนถึงเมืองหลวงพระบาง พระนางจามรี ธิดาเจ้า

เมืองหลวงพระบางได้รวบรวมกำลังคนและเป็นหัวหน้าในการอพยพผู้คนหลบหนีลี้ภัยเข้าศึกษาเดินทางลงมาสร้างบ้านแปงเมืองบริเวณเวียงเจดีย์หรือเมืองลี ชาวลาพูนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยของหรือกลุ่มชาติพันธุ์ยอง ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกคนไทลื้อที่ตั้งบ้านเมืองอยู่ในเมืองยอง ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองเชียงตุง ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์

2. บริบททางวัฒนธรรมดนตรีของเมืองลำพูน

เครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาเป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเรียบง่ายและประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุธรรมชาติหรือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่วนใหญ่ผู้เล่นเครื่องดนตรีนั้นๆ จะเป็นผู้ประดิษฐ์ใช้เอง เครื่องดนตรีล้านนานั้นมีครบ 4 ประเภท ตามวิธีการปฏิบัติที่ทำให้เกิดเสียง ในเรื่องดนตรีชาวล้านนา นิยมใช้ปีประกอบกรับซอ และเรียกว่า ปีซอ (ปีจุม) ประกอบด้วย ปีแม่ ปีกลาง ปีก้อย ปีเล็ก ปีจุมนิยมนำมาบรรเลงร่วมกันเป็นชุดตั้งแต่ 3 เล่มขึ้นไป เพื่อประกอบการขับซอหรือบรรเลงเพลงพื้นเมืองทั่วไป อย่างไรก็ตามก็ตีนักดนตรีสามารถบรรเลงปีเพียง 1 เล่ม ร่วมกันกับสะล้อ-ซิง ได้ โดยปกติปีจุมมีลักษณะนามว่า “เล่ม” การสร้างปีจุมชุดหนึ่งนิยมสร้างกัน 3 หรือ 4 เล่ม เท่านั้น เพราะถือว่าครบแนวการประสานเสียงที่สมบูรณ์แล้ว ส่วนจะเพิ่มมาถึง 5 เล่มนั้น เป็นความนิยมของแต่ละท้องถิ่น สำหรับวิธีการเป่า ผู้เล่นจะอมปีเข้าทางหัวที่มีลิ้นสอดไว้ เวลาเป่าวางแนวเฉียงเอียงไปด้านขวา

กรมส่งเสริมวัฒนธรรมให้ความหมายของคำว่า “ซอ” หมายถึง การร้องหรือการขับร้องพื้นบ้านของล้านนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ซอพื้นเมือง เป็นเพลงพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวล้านนา การซอมีทั้งการโต้ตอบกันในลักษณะบทเกี่ยวพาราสีระหว่างชาย-หญิง หรือซอเดี่ยวเพื่อเล่าเรื่องพรรณนาเหตุการณ์ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมจำแนกเพลงซอ หรือทำนองซอล้านนา ตามเขตวัฒนธรรมออกเป็น 2 เขต

ผู้วิจัยพบว่าการขับซอของแต่ละท้องถิ่นนั้นมีความแตกต่างกันทั้งเครื่องดนตรีประกอบและท่วงทำนอง นอกจากนี้ยังพบว่ารูปแบบการขับซอ มีแบบซอเดี่ยวและซอโต้ตอบกันระหว่างชาย-หญิง ซึ่งภาษาถิ่นเรียกว่า “คู่ถ้อง” มีการขับตามบทแบบดั้งเดิมลักษณะเป็นโวหารแฝงด้วยคติธรรม คติโลกและการขับแบบประยุกต์ด้วยการนำเอาข้อมูลใหม่ๆ ทันเหตุการณ์มาพรรณนา การขับซอจึงนับเป็นศิลปการแสดงพื้นบ้านของล้านนาที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาการใช้ภาษาถิ่นอันทรงคุณค่า ที่สร้างสรรค์บทร้องขึ้นอย่างสวยงามบอกเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดจนคติธรรมคำสอน ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นอยู่แต่ละวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวล้านนา

3. ลักษณะเฉพาะของวงปีจุม ลักษณะทางกายภาพและระบบเสียงของสล่าปีเมืองลำพูน

จากการศึกษาพบว่า ดนตรีพื้นเมืองของล้านนามีลักษณะเป็นดนตรีแบบพื้นถิ่น ที่ประกอบด้วยท่วงทำนองและการขับร้องอย่างมีเอกลักษณ์แบบพื้นเมืองเหนือ เครื่องดนตรีของล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นมักทำกันเองแบบง่ายๆ โดยผู้เล่น เพื่อทำให้เกิดเสียงและใช้ในการบรรเลงร่วมกันในหมู่บ้านซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ปัจจุบันการละเล่นดนตรีพื้นเมืองแบบล้านนายังคงได้รับความนิยมอยู่เสมอ การเล่นดนตรีแบบพื้นถิ่นนี้ไม่มีระบบกฎเกณฑ์ชัดเจนตายตัว ดนตรีในแต่ละท้องถิ่นจึงมีสำเนียง ทำนอง และจังหวะลีลาของตนเอง ทำนองดนตรีพื้นบ้าน การสืบทอดบทเพลงล้านนาพื้นถิ่น ครูเพลงจะใช้วิธีถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ โดยอาศัยการจดจำการขับร้องและท่วงทำนอง ไม่มีการจดบันทึกเป็นโน้ตอย่างดนตรีสากล

นอกจากนี้นักดนตรีพื้นถิ่นยังมีความสามารถในการผลิตเครื่องดนตรีใช้เอง โดยใช้เทคนิควิธีการตลอดจนกระบวนการผลิตที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูช่างในรูปแบบฝีมือช่างชาวบ้าน นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบไป

วงปี่จุมมีต้นกำเนิดมาจากที่ใดไม่ทราบแน่ชัด ปัจจุบันปี่จุมเป็นเครื่องดนตรีพื้นถิ่นที่มีผู้นิยมเล่นในหลายพื้นที่ทางภาคเหนือตอนบน จากการลงสำรวจพื้นที่พบว่าจังหวัดลำพูนยังคงมีการสืบสานการขับซอและวงปี่จุมแบบดั้งเดิมไว้ได้อย่างมั่นคง วงปี่จุมที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและสำรวจ ได้แก่ คณะซอร่วมมิตรสามัคคี และคณะซอลูกน้ำลีสามัคคี

ภาพที่ 2 คณะซอร่วมมิตรสามัคคี

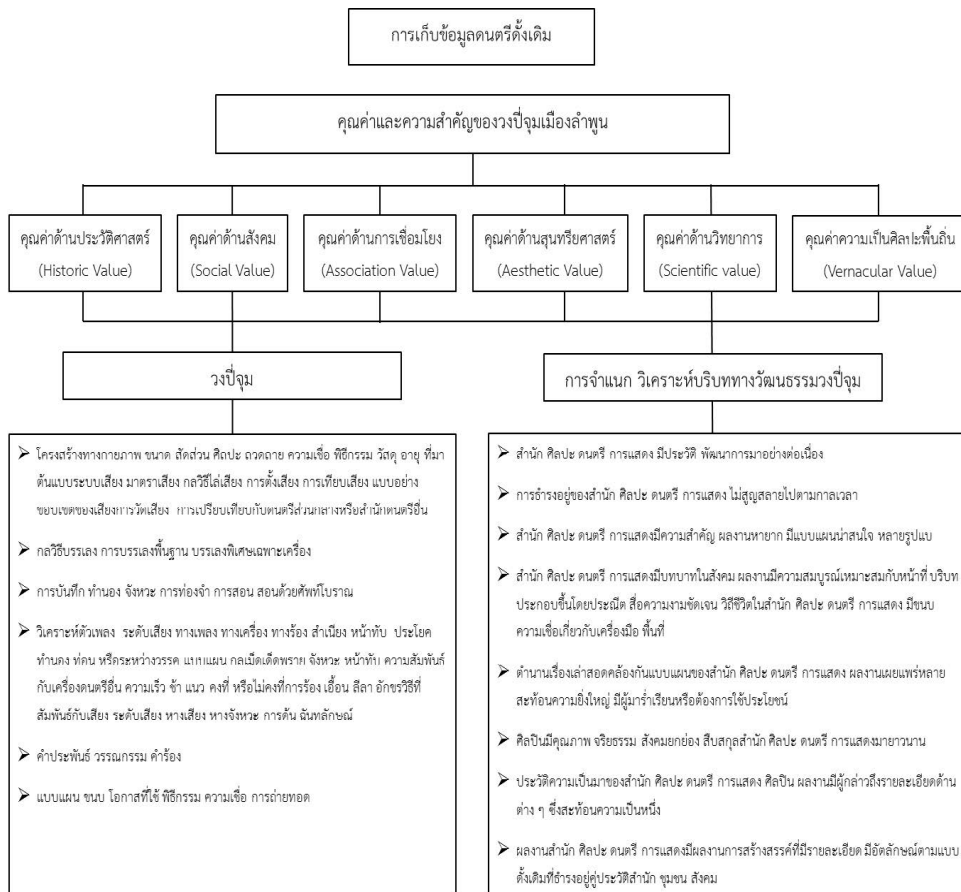

ภาพที่ 3 คณะซอลูกน้ำลีสามัคคี

4. การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพและระบบเสียงของสล่าปี่เมืองลำพูน จากกรอบแนวคิดด้านความเป็นของแท้ดั้งเดิม หายาก และบริบททางวัฒนธรรม (Authenticity and Rarity Value) จาก Nara Documents ปรับประยุกต์ใช้โดย ดร.มนัส แก้วบุชา (เอกสารการสอนวิชาการวิจัยเฉพาะทาง Specific Research 630512-630513) : กรณีดนตรีไทย คือ ดนตรีของโลก (Thai music as Music of the world : World music) ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์วงปี่จุมตามลำดับกรอบพิจารณา 6 ประการ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนผังที่ 2 คุณค่าด้านคุณลักษณะทางวัฒนธรรม เมืองลำพูน Cultural Significances Values

ที่มา : นิตยา อูตระกูล

คุณค่าด้านคุณลักษณะทางวัฒนธรรม เมืองลำพูน Cultural Significances Values

1. การดำรงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) มีประวัติพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องคู่กับสำนักศิลปะ กิจกรรม พิธีกรรม เทศกาล
2. การดำรงคุณค่าด้านสังคม (Social Value) ครอบคลุมด้านจิตวิญญาณ อัตลักษณ์ประจำถิ่น
3. การดำรงคุณค่าและการเชื่อมโยง (Association Value) ถ้ายทอดความงาม ความดีงาม การประสานกลมกลืน การดำรงคุณค่า ทั้งของศิลปะ คน ชุมชน วิถีชีวิต
4. การดำรงคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value) เป็นของดั้งเดิมมีอัตลักษณ์รูปลักษณ์ที่รับรู้กัน มีแบบแผน โครงสร้าง การผูกกลดลาย ทำนอง
5. การดำรงคุณค่าด้านวิทยาการ (Scientific value)
6. การดำรงคุณค่าที่เป็นต้นแบบทางวิชาการ (Academic Value) หรือเป็นศิลปะพื้นถิ่น (Vernacular Value) เป็นต้นแบบทางวิชาการ หรือเป็นศิลปะพื้นถิ่น

การขับขอฟันเมืองบรรเลงประกอบวงปี่จุมเมืองลำพูน ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกเพลง 4 เพลงจาก 14 เพลง เพื่อทำการวิเคราะห์ คือ ตั้งเชียงใหม่ จะปู่หรือละหม้ายจะปู่ ละหม้ายหรือละหม้ายเชียงแสน และอื้อ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 พิจารณาคัดเลือกเพลง

คุณค่าด้าน ของแท้ ดั้งเดิมและ การดำรงอยู่	ผศ.ณรงค์ สมิตธรรม	พ่ออุ่นเรือน ขวัญเรือน	พ่อครูแก้วดา เชียงตา	อ.จตุพล แสนสมปาน	พ่อสมฤทธิ์ เป็งดอย	อ.ขวัญชัย สุรินทร์ศรี	แม่บัวผัน ทิวक्षा
1. ที่เป็นต้น แบบทาง วิชาการ หรือเป็น ศิลปะพื้นถิ่น	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ปั้น ฝ้าย ตาด เมืองน่าน ป่าเก่า	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ปั้นฝ้าย ตาด เมืองน่าน ป่าเก่า	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ปั้นฝ้าย	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ปั้นฝ้าย ป่าเก่า	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ปั้นฝ้าย ป่าเก่า	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ปั้นฝ้าย ป่าเก่า	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ปั้นฝ้าย ป่าเก่า
2. ครอบคลุม ด้านจิต วิญญาณอัต ลักษณ์ ประจำถิ่น	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ลับแลล่อง น่าน ล่องน่าน	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ลับแลล่อง น่าน ล่องน่าน	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ล่องน่าน	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ตาดเมือง น่าน ล่องน่าน	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ตาดเมือง น่าน ล่องน่าน	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ล่องน่าน	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ ล่องน่าน
3. มีประวัติ พัฒนาการ มาอย่างต่อเนื่อง คู่กับ สำนักศิลปะ กิจกรรม พิธีกรรม เทศกาล	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ เจี้ยว พม่าปั้น ฝ้าย สาย หลังเตี้ย ซอฮิ้นซอ เบ็ดเตล็ด	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ เจี้ยว พม่า ปั้นฝ้าย สาย หลังเตี้ย ซอฮิ้น ซอ เบ็ดเตล็ด	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ เจี้ยวพม่า ปั้นฝ้ายสาย หลังเตี้ย ซอฮิ้นซอ เบ็ดเตล็ด	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ เจี้ยวพม่า ปั้นฝ้าย สาย หลังเตี้ยซอฮิ้น ซอ เบ็ดเตล็ด	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละ หม้าย อื้อ เจี้ยวพม่าปั้น ฝ้าย สาย หลังเตี้ย ซอฮิ้น ซอ เบ็ดเตล็ด	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ เจี้ยว พม่า ปั้นฝ้ายสาย หลังเตี้ย ซอฮิ้น ซอ เบ็ดเตล็ด	ตั้งเชียงใหม่ จะปู่ ละหม้าย อื้อ เจี้ยว พม่าปั้นฝ้าย สายหลังเตี้ย ซอฮิ้น ซอ เบ็ดเตล็ด

คุณค่าด้าน ของแท้ ดั้งเดิมและ การดำรงอยู่	ผศ.ณรงค์ สมิตธรรม	พ่ออุ้นเรือน ขวัญเรือน	พ่อครูกวนดา เชียงตา	อ.จตุพล แสนสมปาน	พ่อสมฤทธิ์ เป็งคอย	อ.ขวัญชัย สุรินทร์ศรี	แม่บัวผัน ทิวงค์ษา
4. รูปลักษณ์ ที่รับรู้กัน มีแบบแผน โครงสร้าง การผูก ลวดลาย ทำนอง	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละ หม้าย อ้อ สายหลัง เต้ย ซอยิ้น ซอ เบ็ดเตล็ด	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ สายหลังเต้ย ซอยิ้น ซอเบ็ดเตล็ด	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ สายหลังเต้ย ซอยิ้น ซอเบ็ดเตล็ด	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ สายหลังเต้ย ซอยิ้น ซอเบ็ดเตล็ด	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ สายหลังเต้ย ซอยิ้น ซอเบ็ดเตล็ด	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ ลับแลงล่อง น่าน สายหลังเต้ย ซอยิ้น ซอเบ็ดเตล็ด	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ ลับแลงล่อง น่าน สายหลังเต้ย ซอยิ้น ซอเบ็ดเตล็ด
5. ถ่ายทอด ความงาม ความดีงาม การประสาน กลมกลืน การอ้าง คุณค่า	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ บันฝ้าย ล่องน่าน บ่าเก่า	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ บันฝ้ายล่อง น่านบ่าเก่า	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ บันฝ้าย ลับแลงล่อง น่านบ่าเก่า	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ บันฝ้าย ลับแลงล่อง น่านบ่าเก่า	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ บันฝ้าย ลับแลงล่อง น่านบ่าเก่า	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ บันฝ้ายตาด เมื่อน่าน บ่าเก่า	ตั้งเซียงใหม่ จะปู ละหม้าย อ้อ บันฝ้ายตาด เมื่อน่าน บ่าเก่า

ที่มา : นิตยา อุตระธานี

หลักการจำแนก วิเคราะห์คุณลักษณะของเพลง

กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ทำนองเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ (Vida Chenoweth, 1974, p.65-99) ซึ่งประกอบด้วย มูลเหตุการณ็ถอดเสียงและบันทึกโน้ต แบบนำไปใช้เป็นข้อมูลภูมิปัญญาพื้นบ้านของการส่งเสริมวัฒนธรรมบันทึกโน้ตโดยการถอดเสียงให้ตรงกับกร็องจริง คงไว้ซึ่งระดับเสียง วิธีการร้อง ทำนอง จังหวะ อักขระ ความช้า เร็ว การกลับต้น การย้อยกลับไปมา หรือการข้ามทำนอง จังหวะ ด้วยวิธีบันทึกโน้ต ผสมผสานดนตรีชาติพันธุ์ศึกษาวิเคราะห์บริบทของวัฒนธรรม ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี วรรณกรรม และสิ่งแวดล้อมที่พบในงานภาคสนาม

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์เพลง

การวิเคราะห์เพลงประกอบด้วย

การวิเคราะห์เพลงแบบดั้งเดิม	การวิเคราะห์เพลงแบบพิเศษ
โครงสร้างของทำนองและการตกแต่งทำนอง Melodic Structure and Ornamentation	ระดับเสียง ทาง สัมพันธ์กับเครื่องดนตรี
จังหวะทั่วไป (Rhythm) อัตราจังหวะเคาะ (Mrtre) จังหวะช้า-เร็ว (Tempo)	ความช้าเร็ว อารมณ์ ความหมาย สารที่ร้องและ วัตถุประสงค์
ระดับเสียง ทาง มาตราเสียง Atonal material	โครงสร้างของเพลง ทำนอง จังหวะ การขึ้นนำ การต่อท้าย การจบลง
ภาพรวมความช้าเร็วของทำนองหลักและทำนองเชื่อมโยง ในแต่ละวรรคตอน Speechmelody relationships	จังหวะในใจ จังหวะเคาะ จังหวะทำนอง จังหวะคำร้อง
คำร้อง อักษร ฉันทลักษณ์ คำ ศัพท์ ความหมาย ที่มา Song Texts	ทำนองหลัก ทำนองที่ใช้บ่อย ทำนองที่เป็นอัตลักษณ์ รูป แบบวรรค ประโยค
ลักษณะเฉพาะของรูปแบบ แบบแผน อัตลักษณ์ ทำนอง จังหวะ การวิเคราะห์ จำแนกหมวดหมู่และนำไปใช้ Musical style and Classification of Repertoire	คำร้อง เสียงหลัก เสียงจร อักษร อารมณ์ ความหมาย คำศัพท์ ฉันทลักษณ์ วรรณกรรม
	ความยาวของทำนองหลัก ทำนองแทรก ทำนองเสริม ทำนองตกแต่ง ประทวน
	การแบ่งท่อน การย้อนกลับ การขึ้นนำ การทอด การจบลง
	การเคลื่อนเสียง การย้ายเสียง

ในส่วนของการวิเคราะห์เรื่องของเสียงร้อง ในเนื้อร้องประกอบเพลง ผู้วิจัยนำเนื้อร้องมาจากแม่บัวซอน ถนอมบุญ ได้วิเคราะห์ตามรูปแบบฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ ซึ่งไม่เคร่งครัดรูปแบบ โดยพิจารณาที่คำสัมผัสและเสียงสุดท้ายของวรรคส่ง ว่ามีระดับวรรณยุกต์เสียงใดบ้าง ยกตัวอย่างเพลงตั้งเชียงใหม่

ทำนองตั้งเชียงใหม่ เป็นทำนองที่ใช้ขอเป็นปฐมฤกษ์ เริ่มเรื่องหรือขอทักทายหรือเป็นการขอสวัสดิ์
ท่านผู้ชม โดยมีคำขึ้นต้น เช่น หลอน นาย เถิง ตั้ว คำขึ้นต้นแต่ละตัวล้วนมีความหมายทั้งสิ้น อาทิ หลอน :
สมมุติว่า นาย ท่าน คุณ เธอ เถิง : ถึง ตั้ว : ท่าน คุณ เป็นต้น

ภาพที่ 4 ฉันทลักษณ์ทำนองซอตั้งเชียงใหม่

(บทซอเรื่อง หน้าที่ยาวจน)

หน้าที่ยาวจน

แม่จิวบัวซอน บุญถนอม

หอน,ตัวถึง 0000000 00000000

น่องแก้ว,เจ้าเอย 0000000 00000000

ปี... 00000000 00000000

ปี... 00000000 00000000

ปี... 00000000 00000000

ปี... 00000000 00

เสียงจิดวา

เสียงตรี

เสียงโท

ปี...
หอน...(ปีรับ...)
ปีรับ...
(เจ้าเฮย...)
ปีรับ...

เกิดเป็นชาวคนไทย
ระเบียนวินคอนไทยนครพาด

เกิดเป็นชาวคนไทย
มาจ๋วยสร้างควานเส้าไว้ที่ประเทศชาติ
คุมงานความดีมันจะได้ชนะ
องค์พระมหากษัตริย์จักรพรรดิราชา

ท้องมีจิตใจอันใสสะอาด
เฮาคิดมาฮ่วมชาติฮ่วมศาสนา
ระเบียนวินยสาบครวพาด
เพ็ญเอกราชชาติที่สากัดมา
จะขอป็นธรรมะของพระศาสนา
องค์พระบิดาเจงชาวไทยทั่วถ้วน

การบันทึกโน้ตไทย แยกแต่ละเครื่องมือพร้อมกับใส่หมายเลขกำกับในแต่ละห้องของแต่ละท่อน ในแต่ละเพลง จากครูแอ๊ด ภาณุทัต อภิชนาง ศิลปินพื้นบ้านเมืองลำพูน ทั้งยังเป็นครูคนแรกที่เริ่มสอนดนตรีพื้นเมืองล้านนาให้กับประชาชนในวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยไม่มีค่าใช้จ่าย

ภาพที่ 5 ผู้วิจัยนำแนวคิดและระบบการวิเคราะห์ ทำนองของกลุ่มชาติพันธุ์ (Vida Chenoweth,1974, p.65 - 99) มาปรับใช้กับเพลงทั้ง 4 เพลง

ตั้งเชียงใหม่

ย่อ ๑

1	2	3	4	5	6	7	8
---ว	---ฟ	มว-ล	---ฟ	มว-ล	---ว	มวคค	ชคคว
9	10	11	12	13	14	15	16
ชวคค	ควคช	---ม	มคชค	---ล	ชมวค	----	-ชคช
17	18	19	20	21	22	23	24
---	-ลชค	--ชค	ทลชค	ชคชค	คคชฟ	มว-ค	ชคชค
25	26	27	28	29	30	31	32
ทวคค	ชวคค	-วคค	ชคคท	-ว-ท	วทลช	-ว-ท	วทลช
33	34						
ลฟชค	ชมวค						

ปีท้อย

ปีกลาง

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---ฟ	มว-ล	---ฟ	มว-ล	---ว	มวคค	ชคคว
9	10	11	12	13	14	15	16
มวคค	ควคช	-ลชม	มคชค	ค-ว	คคชค	----	-ชคช
17	18	19	20	21	22	23	24
---	---ค	--ชค	ทลชค	ชคชค	ทลชฟ	ทคฟค	-คฟท
25	26	27	28	29	30	31	32
ฟทชค	ฟวคค	ชคชค	คคคท	วทชท	วทลช	-ว-ท	วทลช
33	34						
-คชค	วค-ช						

ปีลึก

ซึ่ง

1	2	3	4	5	6	7	8
---ว	---	---	---ว	--คค	--ชว	--คค	--ชว
9	10	11	12	13	14	15	16
-ล-ว	ควคช	-ชคค	มคชค	ลช-ช	-ชวค	---	---ว
17	18	19	20	21	22	23	24
---	-ลชค	ชคชค	ทลชค	ชคชค	ทลชฟ	คคคค	ชคชท
25	26	27	28	29	30	31	32
ลช-ช	-ชวค	ชคชค	ทคชค	ชชคค	ชทลช	-ชคค	ชทลช
33	34						
ทคชค	ทคชค						

ตารางที่ 3 จำแนกวิเคราะห์คุณลักษณะของเพลงตั้งเชิงใหม่ เพลงจะปู เพลงละหม้าย และเพลงจื่อ

การวิเคราะห์ประกอบด้วย	เพลงตั้งเชิงใหม่	เพลงจะปู	เพลงละหม้าย	เพลงจื่อ
1. ระดับเสียงทาง มาตราเสียง Atonal material	กลุ่มเสียง เสียงหลักคือเสียง ซ เสียงรองคือเสียง ร ด	กลุ่มเสียง เสียงหลักคือเสียง ด เสียงรองคือเสียง ซ	กลุ่มเสียง เสียงหลักคือเสียง ด เสียงรองคือเสียง ซ	กลุ่มเสียง เสียงหลักคือเสียง ซ เสียงรองคือเสียง ซ
2. โครงสร้างของทำนองและการตกแต่งทำนอง Melodic Structure and Ornamentation	เพลงมี 10 ท่อน ท่อน 1 มี 34 จังหวะ ท่อน 2 มี 42 จังหวะ ท่อน 3 มี 32 จังหวะ ท่อน 4 มี 20 จังหวะ ท่อน 5 มี 12 จังหวะ ท่อน 6 มี 34 จังหวะ ท่อน 7 มี 32 จังหวะ ท่อน 8 มี 20 จังหวะ ท่อน 9 มี 32 จังหวะ ท่อน 10 มี 20 จังหวะ รวม 144 จังหวะ การตกแต่งทำนอง นักดนตรีตกแต่งทำนองที่มีลักษณะการแยกทาง แยกเครื่องมือ ซึ่งขึ้นอยู่กับขอบเขตเสียงของแต่ละเครื่องมือ และยึดทำนองหลักเพราะเป็นเพลงประกอบการขับซอ เน้นเนื้อหาและความหมายของคำร้องการตกแต่งจึงมีลักษณะการพลิ้วเสียง	เพลงมี 2 ท่อน มีหัวเพลง สร้อย เพลงและท้ายเพลง หัวเพลงมี 24 จังหวะ ท่อน 1 มี 40 จังหวะ สร้อยเพลงมี 8 จังหวะ ท่อน 2 มี 24 จังหวะ ท้ายเพลงมี 8 จังหวะ รวม 104 จังหวะ การตกแต่งทำนอง นักดนตรีตกแต่งทำนองที่มีลักษณะการแยกทาง แยกเครื่องมือ ซึ่งขึ้นอยู่กับขอบเขตเสียงของแต่ละเครื่องมือ และยึดทำนองหลักเพราะเป็นเพลงประกอบการขับซอ เน้นเนื้อหาและความหมายของคำร้องการตกแต่งจึงมีลักษณะการพลิ้วเสียง	เพลงมี 2 ท่อน มีหัวเพลง สร้อย เพลงและท้ายเพลง หัวเพลงมี 24 จังหวะ ท่อน 1 มี 32 จังหวะ สร้อยเพลงมี 8 จังหวะ ท่อน 2 มี 32 จังหวะ ท้ายเพลงมี 8 จังหวะ รวม 88 จังหวะ การตกแต่งทำนอง นักดนตรีตกแต่งทำนองที่มีลักษณะการแยกทาง แยกเครื่องมือ ซึ่งขึ้นอยู่กับขอบเขตเสียงของแต่ละเครื่องมือ และยึดทำนองหลักเพราะเป็นเพลงประกอบการขับซอ เน้นเนื้อหาและความหมายของคำร้องการตกแต่งจึงมีลักษณะการพลิ้วเสียง	เพลงท่อนเดียว มีหัวเพลง หัวเพลง 12 จังหวะ ท่อน 1 มี 32 จังหวะ รวม 44 จังหวะ การตกแต่งทำนอง นักดนตรีตกแต่งทำนองที่มีลักษณะการแยกทาง แยกเครื่องมือ ซึ่งขึ้นอยู่กับขอบเขตเสียงของแต่ละเครื่องมือ และยึดทำนองหลักเพราะเป็นเพลงประกอบการขับซอ เน้นเนื้อหาและความหมายของคำร้องการตกแต่งจึงมีลักษณะการพลิ้วเสียง

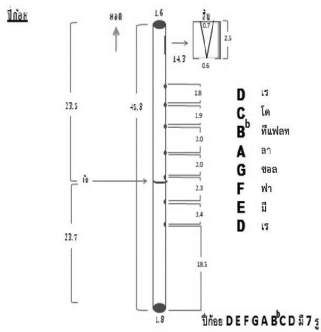
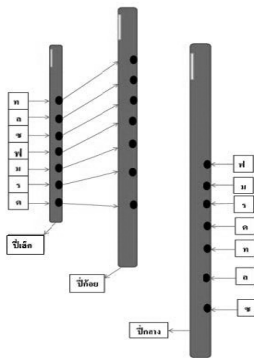
ตารางที่ 3 จำแนกวิเคราะห์คุณลักษณะของเพลงตั้งเชียงใหม่ เพลงจะปุ เพลงละหม้าย และเพลงอื้อ
(ต่อ)

การวิเคราะห์ประกอบด้วย	เพลงตั้งเชียงใหม่	เพลงจะปุ	เพลงละหม้าย	เพลงอื้อ
3. ภาพรวมความซ้ำเร็วของทำนองหลักและทำนองเชื่อมโยงในแต่ละวรรคตอน Speech-melody relationships	ความเร็วของทำนองเป็นจังหวะปานกลาง เชื่อมโยงแต่ละท่อนเข้าด้วยกันด้วยจังหวะเพลงที่มีความเร็วสม่ำเสมอ	ทำนองจะปุ เป็นทำนองขอที่มีความอ่อนหวานละมุนละไม เชื่อมโยงแต่ละท่อนเข้าด้วยกันด้วยจังหวะเพลงที่มีความเร็วสม่ำเสมอ	เป็นทำนองที่ให้จังหวะครึกครื้น สนุกสนาน เชื่อมโยงแต่ละท่อนเข้าด้วยกันด้วยจังหวะเพลงที่มีความเร็วสม่ำเสมอ	ความเร็วของทำนองเป็นจังหวะช้า
4. จังหวะทั่วไป (Rhythm) อัตราจังหวะเคาะ (Metre) จังหวะช้า – เร็ว (Tempo)	ไม่มีหน้าทับกลองเมือง ปานกลาง	ไม่มีหน้าทับกลองเมือง จังหวะสองชั้น ปานกลาง	ไม่มีหน้าทับกลองเมือง จังหวะชั้นเดียว ค่อนข้างเร็ว	ไม่มีหน้าทับกลองเมือง จังหวะสามชั้น ช้า
5. คำร้อง อักษรฉันทลักษณ์ คำศัพท์ ความหมาย ที่มา Song Texts	ใช้ขอเริ่มเรื่องหรือขอทักทายหรือเป็นการขอสวัสดิ์ท่านผู้ชม การขอทำนองขอตั้งเชียงใหม่จะเป็นขอเริ่มต้น โดยมีคำขึ้นต้น เช่น หลอน นายเถิง ตั่ว คำขึ้นต้นแต่ละตัวล้วนมีความหมายทั้งสิ้น อาทิ หลอน : สมมุติว่า นาย ท่าน คุณเฮอ เถิง : ถึง ตั่ว : ท่าน คุณ เป็นต้น	เป็นทำนองดั้งเดิมของขอพื้นเมือง ใช้ขอต่อจากทำนองตั้งเชียงใหม่ หรือบางครั้ง การใช้ทำนองขอจะปุมีสองลักษณะ กล่าวคือ ขอแบบครึ่งท่อนหลังละเต็มท่อน การขอแบบครึ่งท่อนหลังจะใช้ขอต่อจากการลงทำนองตั้งเชียงใหม่ หรือเมื่อเปลี่ยนจากทำนองอื่นๆ เข้าสู่ทำนองละหม้าย	ทำนองนี้พัฒนามาจากทำนองจะปุ เนื่องจากขอดั้งเดิมก่อนนั้นหลังจากจบทำนองตั้งเชียงใหม่แล้วก็จะขอทำนองอื่นๆ เท่านั้น ยังไม่มีทำนองละหม้าย	เป็นทำนองดั้งเดิมทำนองหนึ่งของขอล้านนา ที่มาของทำนองขอเพลงอื้อนี้สันนิษฐานว่าอาจได้มาจากเพลงอื้อกลุ่มลูกของชาวล้านนา (เพลงอื้อจา)

ตารางที่ 3 จำแนกวิเคราะห์คุณลักษณะของเพลงตั้งเชียงใหม่ เพลงจะปุ่ เพลงละหม้าย และเพลงอื้อ
(ต่อ)

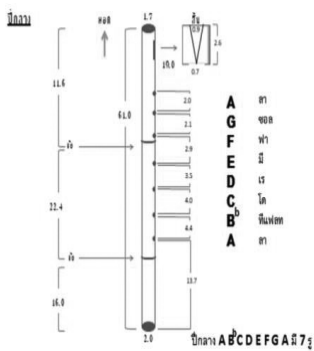
การวิเคราะห์ประกอบด้วย	เพลงตั้งเชียงใหม่	เพลงจะปุ่	เพลงละหม้าย	เพลงอื้อ
6. ลักษณะเฉพาะของรูปแบบแบบแผนอัตลักษณ์ ทำนองจังหวะ การวิเคราะห์จำแนกหมวดหมู่และนำไปใช้ Musical style and Classification of Repertoire	เป็นทำนองที่ใช้ขอเป็นปฐมฤกษ์ ในการขอที่เป็นทางการ เป็นทำนองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะคำสัมผัสของบทขอตั้งเชียงใหม่ก็ไม่เหมือนกับทำนองขออื่นๆ คือจะเป็นคำสัมผัสเฉพาะตัวในทำนองตั้งเชียงใหม่เท่านั้น	ใช้ขอหลังจากการเปลี่ยนทำนองอื่นๆ เพื่อเข้าสู่ทำนอง ละหม้าย อีกครั้งหนึ่ง	มีการเปลี่ยนระดับเสียงของการขอเป็นอีกระดับหนึ่งซึ่งสูงกว่าทำนองจะปุ่ แต่ใช้คำร้องเดียวกันกับทำนองจะปุ่ จึงเรียกทำนองนี้ว่าทำนองละหม้าย ซึ่งแปลว่าคล้ายคลึง ซึ่งหมายถึงคล้ายคลึงกับทำนองจะปุ่นั่นเอง	จะใช้ขอทำนองนี้เกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ เช่น ชีวิตประวัติบุคคลสำคัญ เรื่องราวในชาดก เพราะเป็นทำนองที่สามารถแต่งเนื้อร้องให้กระชับในแต่ละวรรค (จิม) ได้ง่ายอีกทั้งเป็นทำนองที่อ่อนหวานกินใจผู้ฟัง
7. ศึกษาวิเคราะห์บริบทของวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม และสิ่งแวดล้อมที่พบในงานภาคสนาม	เดิมเรียกทำนองนี้ว่า “ตั้งใหม่” ช่างขอส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ และถือว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงของภาคเหนือ จึงได้เรียกชื่อเพลงว่า “ตั้งเชียงใหม่”	เป็นการขอเล่าเรื่องราวต่างๆ อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานที่มาแสดง หรือเป็นเรื่องแต่งขึ้นใหม่ หรือนำมาจากนิทานพื้นบ้าน	เป็นการขอเล่าเรื่องราวต่างๆ อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานที่มาแสดง หรือเป็นเรื่องแต่งขึ้นใหม่ หรือนำมาจากนิทานพื้นบ้าน	มักจะใช้ขอในบทอาลา ขอลาปอย ขอขึ้นบ้านใหม่ หรือขอมัดมือลูกแก้ว เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพและระบบเสียงของปี่จุ่ม

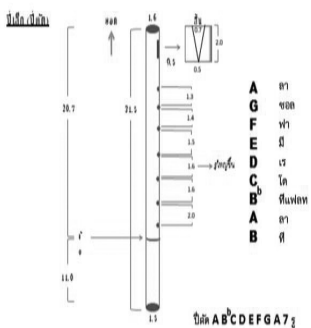

ท่วงท่าการเป่า หยิบ จับ เปิด ปิดนิ้วนับปี่จุ่ม

บรรทัดที่ 1	G	A	B	C	D	E	F
บรรทัดที่ 2	ข	ล	น	ค	ร	ม	ฟ
บรรทัดที่ 3	-20%	Ab -78%	Bb -66%	C#24.1%	14%	-16%	36%
บรรทัดที่ 4	392.1Hz	425.8Hz	472.7Hz	294.9Hz	295.1Hz	334.8Hz	359.1Hz

บรรทัดที่ 1	C	D	E	F	G	A	B
บรรทัดที่ 2	ค	ร	ม	ฟ	ข	ล	ท
บรรทัดที่ 3	49%	19%	Bb30%	37%	14%	-18%	32%
บรรทัดที่ 4	231.3Hz	436.3Hz	235.9Hz	290.9Hz	295.7Hz	324.5Hz	356.9Hz

บรรทัดที่ 1	C	D	E	F	G	A	B
บรรทัดที่ 2	ค	ร	ม	ฟ	ข	ล	ท
บรรทัดที่ 3	42%	4%	-20%	F#84%	46%	-17%	-36%
บรรทัดที่ 4	539.5Hz	689.1Hz	652.5Hz	723.6Hz	797.9Hz	870.8Hz	963.4Hz

ที่มา : นิตยา อุตระธานี

ปี่จุ่มนิยมนำมาเล่นในงานรื่นเริงทางภาคเหนือ ก่อนการเล่นเพลงขอ จะมีการเล่นเพลงตั้งเชียงใหม่ เพื่อทดสอบเสียงของผู้ขับซอกับเสียงปี่จุ่มว่าเข้ากันหรือไม่ จากนั้นจึงต่อด้วยเพลงจะปู เพลงละไม้ เพลงเงี้ยว เพลงพม่า เพลงจ้อยเจียงแสน พระลอเดินดง และเพลงอ้อ ซึ่งเป็นเพลงที่ใช้ในการอำลาทวงทำนองของปี่จุ่ม มีทั้งหมด 14 ทำนอง ปัจจุบันสูญหายแล้วอย่างน้อย 5 ทำนอง พ่อสมฤทธิ์ เป็งดอย จึงได้อนุรักษ์ การละเล่นปี่จุ่ม รวมถึงถ่ายทอดการละเล่น ตลอดจนการประดิษฐ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านนี้ให้คงอยู่

ภาพที่ 6 สาธิตวิธีการทำปี่จุ่มโดยพ่อสมฤทธิ์ เป็งดอย สล่าปี่จุ่ม

ที่มา : นิตยา อุตระธานี

อุปกรณ์ช่างที่ใช้ทำปี่จุ่ม ตามภาพเป็นอุปกรณ์ที่ทำมาจากวัสดุตัดแปลง เป็นภูมิปัญญาที่ช่างคิด และประดิษฐ์ขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งาน ซึ่งประกอบด้วย

- ไม้รวก ไม้ที่นำมาทำปี่จุ่มนั้น 1 จุ่ม ต้องเป็นไม้ลำเดียวกันทั้งจุ่ม มาตัดเป็นท่อนให้ได้ขนาดตามปีแต่ละเล่ม ทะลวงตา หรือข้อไม้รวก
- ค้อน ใช้ตีทองเหลืองหรือโลหะผสม
- ใบเลื่อยมีหลายขนาด
- แหงเหล็กขนาดต่างๆ ที่ทำการเชื่อมเองเพื่อให้เหมาะสมและใช้งานได้สะดวก
- กระดาษทราย
- มีดด้ามยาว ที่รับมีด
- ทองเหลืองหรือโลหะผสม ทำลื่นปี

สรุปท้ายผลการวิจัย

ภูมิสังคมและวัฒนธรรมการดนตรีเมืองลำพูนพบว่า เมืองลำพูนเป็นเมืองเก่ายุคทวารวดี มีเมืองหริภุญไชยเป็นราชธานี ผู้วิจัยสำรวจวงปี่จุมคณะร่วมมิตรสามัคคีมีนักดนตรีในวง 5 คน แม่บัวผัน ทิววงศ์ษา เป็นหัวหน้าวง และช่างซอ ภูมิลำเนาที่บ้านปางล้าน ตำบลงดงคำ อำเภอฝางและคณะลูกแม่ลีสามัคคีมีนักดนตรี 5 คน แม่ปราณี จันตะ เป็นหัวหน้าวงและช่างซอ ภูมิลำเนาอยู่ บ้านทุ่งข้างทาง อำเภอทุ่งหัวช้าง วงปี่จุมทั้งสองคณะนี้พบว่ามีเพลงที่เป็นของแท้และดั้งเดิมคือ 1) เพลงตั้งเชียงใหม่ มีทำนอง 10 ท่อน พร้อมคำร้องที่มีเนื้อหาเป็นบทปฐมฤกษ์ 2) เพลงจะปุ มีทำนอง 2 ท่อน พร้อมคำร้องเป็นนิทาน เล่าเรื่อง 3) เพลงละหม้าย มีทำนอง 2 ท่อน พร้อมคำร้องเป็นนิทานและเรื่องเล่าที่ครึกครื้นสนุกสนาน 4) เพลงอ้อ มีทำนอง 4 ท่อนเดียว คำร้องเป็นบทอาลา ส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบเพลงผู้วิจัยได้บันทึกด้วยโน้ตไทย ประกอบด้วย 3 เล่ม คือ ปี่กลาง ปี่ก้อย ปี่เล็ก และซิง ไม่มีกลองเมืองกำกับจังหวะ ชับซอโดยแม่บัวผัน ทิววงศ์ษา ส่วนปีคณะนี้ประดิษฐ์โดยสลาชื่อพ่อสมฤทธิ์ เป็งตอย ซึ่งมีเชิงช่าง สัดสวนและแนวการตั้งเสียงเก่าแก่คือ ปี่กลางมีฐานเสียงความถี่ที่ 231.3-356.9 เฮิรตซ์ของพิสัยโด-โดสูง ปรากฏระยะซิดที่ 4-5 มีความยาว 61.0 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 2.2 เซนติเมตร ปี่ก้อยมีฐานเสียงความถี่ที่ 539.5 - 963.4 เฮิรตซ์ของพิสัยซอล-ซอลสูง ปรากฏระยะซิดที่ 1-2 และ 6-7 มีความยาว 45.8 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.8 เซนติเมตร ปี่เล็กมีฐานเสียงความถี่ที่ 392.1-359.1 เฮิรตซ์ของพิสัยโดต่ำ-โด ซึ่งปรากฏระยะซิดที่ 1-2 มีความยาว 31.5 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5 เซนติเมตร

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า ควรจัดทำเอกสารองค์ความรู้ของวงปี่จุมได้แก่ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง องค์ความรู้วงปี่จุมในถิ่นบ้านเกิด ประกาศเชิญชวนเยาวชนหรือบุคคลทั่วไปให้สมัครมาเรียนรู้ปี่จุม ตลอดจนสร้างเครือข่ายอย่างระหว่งย่าน บ้าน ชุมชน ลำพูน และจัดการจัดทำประวัติ แม่เพลง ช่างซอ จัดทำรายการบันทึกรวบรวมพร้อมสื่อเพื่อเผยแพร่ให้แพร่หลายและการสร้างปี่จุมของสลาปี การบรรเลงของช่างซอ เมืองลำพูน ก็มีการดำรงคงไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิม กรรมวิธี กระบวนการสร้างของสลาปี ตลอดจนเทคนิค และการสืบทอดแสดงถึงภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบสาน ถ่ายทอด แก่เยาวชนและผู้สนใจตลอดจนรวบรวมข้อมูลและบันทึกเป็นหลักฐาน ด้านวิชาการดนตรีของไทย ต่อไป

บรรณานุกรม

- แสวง มาละแซม. ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยองในเมืองลำพูน พ.ศ.2348-2445. อำเภอเถี : ประวัติเมืองเถี, สภาวัฒนธรรม. <http://www.li-culture.com>.
- สถาบันวิจัยสังคม. ศูนย์เรียนรู้ชาติพันธุ์ไทในล้านนา : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. www.sri.cmu.ac.th.
- บำเพ็ญ ระวิน. (2553). พระพุทธญาณ พระพุทธพุกาม ล้านนา. พิมพ์เนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนเพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (2548). เรียบเรียง ปรีวรรตภาษา ชื่อบ้านนามเมือง ลีคั่น ความหมาย
- สิงฆะ วรรณสัย. (2537). ตำนานทริภุชชัย. พิมพ์ถวายในงานสมโภชสมณศักดิ์พระราชมหาเจติยาภิบาล : ลำพูน วิถีชนคนยอง “บ้านเวียงยอง” เมืองลำพูน. หนังสือพิมพ์รายวัน เชียงใหม่นิวส์.
- สายันต์ ไพธชาญจิตร. (2532). การขุดค้นเมืองโบราณที่ลี้ไว้ใน “หนังสือโบราณคดีสีภาค” : ของกรมศิลปากร.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2555). ใจอินทร์ คอลัมน์ ปรีศนาโบราณคดี. ในมติชนสุดสัปดาห์.งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. (2525). ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัส แก้วบูชา. (2555). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการวิจัยเฉพาะทาง Specific Research (630512-630513) กรณีดนตรีไทยคือดนตรีของโลก. สาขาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา. ชลบุรี.
- _____. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี. กรุงเทพฯ กระทรวงมหาดไทย : กระทรวงศึกษาธิการ : กรมศิลปากร.
- ภาษาต่างประเทศ Vida Chenoweth, (1874). *Melodic Perception and Analysis*. Australia : Printed by S.L.L. Printing Department , Papua New Guinea.

บุคลากรกรม

บัวผัน ทิวงค์ษา อายุ 57 ปี เกิดเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2505 หัวหน้าคณะร่วมมิตร
สมาคมศิษฐานที่ตั้งคณะซอร่วมมิตรสมาคมที่ตั้งอยู่เลขที่ 74/3 หมู่ 5 ต.ดงคำ อ.ลี้ จ.ลำพูน

อินส่อง ต้นอุตม์ ปัจจุบันอายุ 66 ปี เกิดเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2495
อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 148 ม.16 ต.นาทราย อ.ลี้ จ.ลำพูน

สมฤทธิ์ เป็งตอย ปัจจุบันอายุ 67 ปี เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2496
อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 2 ม.3 ต.นาทราย อ.ลี้ จ.ลำพูน

ยอ่อน ตาพันธ์ ปัจจุบันอายุ 64 ปี เกิดเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2497
อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 66 ม.1 ต.นาทราย อ.ลี้ จ.ลำพูน

ปิ่นคำ คำสมุทร ปัจจุบันอายุ 57 ปี เกิดเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2504
อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 64/6 ม.1 ต.นาทราย อ.ลี้ จ.ลำพูน

ปราณี จันตะ - ผู้ก่อตั้งวง หัวหน้าวง ชื่อที่ใช้ในการแสดง ปราณี ไต้ข้าวหาง
อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 124 ม.1 ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน

เกียรติพงษ์ ลังกาพินธุ์ อายุ 35 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 59 ม.3 บ้านป่าดิงงาม
ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน

บุญเทียม เมืองสุข อายุ 65 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 59 ม.2 บ้านต้นผึ้ง ต.แม่ลอบ อ.แม่ทา จ.ลำพูน

แอ๊ด ภาณุทัต อภิชนาง ศิลปินพื้นบ้านล้านนาลำพูน

บัวซอน ถนอมบุญ

อำนวยการ ตาสุภา อายุ 60 ปี อยู่บ้านไม้ตะเคียนปม ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน

ณรงค์ สมิตธรรม นักวัฒนธรรมการดนตรี

อุ้นเรื่อน ขวัญเรื่อน ศิลปินดีเด่น

กวนดา เชียงตา นักดนตรีและสล่าปี่จุม

จตุพล แสนสมปาน นักวิชาการและนักดนตรีพื้นบ้านทุกแขนง

ขวัญชัย สุรินทร์ศรี อาจารย์และช่างซอ